

українців. Антологія текстів. – К., 2012. – 440 с. 52. Семенюк А. На тему українсько-польських відносин критичні зауваження / А. Семенюк. – Міннеаполіс, Міннесота, 1996. – 167 с. 53. Makuh I. Na narodni sluzhbi / I. Makuh. – Detroit, 1958. – 572 с. 54. Власовський І. Нарис історії української православної церкви / І. Власовський. – Ремпринтне видання. – Т. 4.– Ч. 2. – К., 1998. – 468 с. 55. Роман Бжеський. Бібліографія друкованих праць / [Укладач Н. Бжеська]. – Торонто, 1988. – 46 с. 56. Млинівецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917–1922 рр. (Про що "історія мовчить") / Р. Млинівецький. У 2 т. – Торонто, 1973. – Т. 2. – 670 с. 57. Макар В. Береза Картузька. (Спомини з 1934–1935 рр.) / В. Макар. – Торонто, 1956. – 206 с. 58. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Львів, Кент, Остріг, 2008. – 372 с. 59. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Із праць історико-філософської секції НТШ / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 870 с. 60. На порозі другого чверть століття // Літопис Волині. – Вінніпег, 1977–1978. – Ч. 12. – С. 1–4. 61. Про що хочете знати? Реєстр статей // Літопис Волині. – Вінніпег, 1977–1978. – Ч.12 – С. 224–232.

Ирина Скакальская

ВОЛЫНСКАЯ УКРАИНСКАЯ ЭЛИТА 1921–1939 ГГ. В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ И ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

В статье проанализирован историографический обзор работ, раскрывающих особенности формирования и деятельности волынской украинской элиты. Подчеркнута важность работ, составивших основу исследования вопроса, акцентируется внимание на малоизученных аспектах проблемы.

Ключевые слова: национальная элита, Волынь, краеведение, отечественные исследования, зарубежная историография, труды диаспоры.

Iryna Skakalska

THE VOLYNSK UKRAINIAN ELITE 1921–1939 IN INTERPRETATION OF DOMESTIC AND FOREIGN RESEARCHERS

In article the historiographic review of works which open features of formation and activity of the Volynsk Ukrainian elite is analysed. Importance of works which have combined a basis of research of a question is underlined, the attention on few investigate aspects of a problem is focused.

Key words: national elite, Volhynia, study of local lore, domestic researches, a foreign historiography, diaspora works.

УДК 94 (477.44) "196/198" "19"

Анна Поліщук

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА ПОДІЛЛІ У СЕРЕДИНІ 1960 – СЕРЕДИНІ 1980-Х РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ)

Дослідження реалізації соціальної політики радянської держави на Поділлі у середині 1960 – середині 1980-х рр. ХХ ст. є необхідною умовою для повноцінного розуміння соціальної політики СРСР. Воно передбачає введення до наукового обігу низки документів, що неможливо без їх попереднього вивчення і аналізу.

Ключові слова: соціальна політика, архівні фонди, Держархів Вінницької обл., відділ комунального господарства, Вінницький обком КПУ.

В сучасних умовах, з утвердженням незалежної і демократичної Української держави, з'явилася можливість більш глибокого й неупередженого вивчення вітчизняної історії. Архівні документи, що характеризують рівень національної свідомості мешканців на Поділлі у середині 1960–1980-х рр., розпорочені по багатьох фондах. Однак, навіть ті матеріали, які є у нашому розпорядженні, свідчать, що добробут громадян визначався політичними змінами та соціально-економічними процесами. Динамічність способу життя людей змінювалася через призму соціально-побутової історії нашого регіону, що дозволяє відтворити різноманіття загальноісторичного процесу та простежити послідовність подій того часу.

Важливим аспектом досліджуваної проблеми є динаміка соціальних настроїв подільського населення. З середини 1960–1980-х рр. в історії української культури настав час, позначений надмірною ідеологізацією суспільної свідомості громадян та посиленням тоталітарних тенденцій в

адміністративно-державному управлінні. Масовий вплив на суспільну свідомість населення здійснювався через мережу культурно-освітніх установ. Головним завданням було реконструювати неповторну палітру соціальних настроїв мешканців подільського краю, які сприятимуть вдосконаленню управління діяльності органів влади у створенні благополуччя сучасного українця.

Дослідження радянської моделі соціальної політики набуло особливої актуальності після розпаду СРСР у світлі необхідності її трансформації з метою пристосування до нових умов історичного розвитку. В сучасній українській історіографії окремі аспекти становлення та розвитку радянської соціальної політики розглядаються у працях О. Бажана [1], Л. Баженова [2], М. Бубновського [3], О. Березовської-Чміль [4], О. Іванової [5], переважно у регіональному вимірі. Автори опираються на документальні матеріали обласних архівів.

Метою статті є аналіз матеріалів із фондів ЦДАВО України, ЦДАГО України, Держрхіву Вінницької обл. та Держархіву Хмельницької обл., як основної джерельної бази для вивчення соціальної політики радянської держави на Поділлі у середині 1960 – середині 1980-х рр.

Джерельну базу дослідження склали різні за характером походження та змістом опубліковані та неопубліковані матеріали й документи: архівні фонди радянських, партійних і органів соціального забезпечення різних рівнів; опубліковані союзні та республіканські нормативні акти, що регулювали відносини у сфері соціальної політики; матеріали офіційної та відомчої статистики; збірники документів і матеріалів, періодичні видання тих часів – журнали, газети. Маючи різний ступінь достовірності та репрезентативності, кожна із вказаних груп джерел відіграла важливу роль у створенні цілісної та об'єктивної характеристики діяльності радянських державних органів з реалізації соціальної політики на Поділлі.

Надзвичайно важлива і цінна інформація представлена в архівних документах, оскільки саме в архівних фондах зустрічалися матеріали, які ще не були введені до наукового вжитку. З метою широкого й всебічного вивчення основних проблем дослідження використано матеріали чотирьох архівів України. Документи ЦДАВО України, ЦДАГО України, Держархіву Вінницької обл. і Держархіву Хмельницької обл. дозволили охопити різні аспекти проблеми, встановити та широко проілюструвати особливості соціальної політики радянської політики на Поділлі середини 1960–1980-х рр. Усього автором опрацьовано архівні документи 24 фондів, що налічують 47 описів і більше 300 справ.

Найвагомішу частку джерел становлять матеріали фондів ЦДАВО України, які містять документи, що відповідають специфіці нашої роботи і дають змогу об'єктивно висвітлити аспекти соціальної політики на Поділлі зазначеного періоду. Тут зосереджені документи Верховної Ради, уряду республіки, міністерств, відомств, громадських об'єднань тощо. Вивчення документів Верховної Ради УРСР (ф. 1) дозволяє простежити законотворчий процес в радянській Україні стосовно соціального забезпечення різних прошарків населення, виявити суперечності у ставленні різних гілок влади щодо реалізації соціальної політики як у місті, так і на селі [6]. У фонді Ради Міністрів (ф. 2) проаналізовано протоколи та стенограми засідань уряду, його постанови, накази, листування із місцевими органами влади, директивні вказівки із центру, різноманітні звіти, численні доповідні записки про стан виконання владних рішень та порівнювальні довідки по всій країні [7]. Важливими для аналізу проблеми є документи фонду Міністерства соціального забезпечення УРСР (ф. 348) [8]. Він вміщує відомості про розміри державної допомоги нужденним, рівень її доступності для різних категорій населення.

Документи ЦДАГО України є дуже цінним джерелом для дослідження. Вони зосереджені головним чином у фонді ЦК Компартії України (ф. 1) [9]. Це, насамперед, протоколи засідань політбюро, президії і секретаріату ЦК КП(б)У (з жовтня 1954 р. – Комуністичної партії України) та підготовлені матеріали до них, більшість яких донедавна зберігалися у так званих "окремих папках". Власне ці документи й визначають суть політики радянської влади у досліджуваній період з багатьох питань розвитку різних аспектів соціальної сфери, наслідків, успіхів та подекуди недоліків втілення державної соціальної доктрини на місцях.

У дослідженні використано також матеріали державних архівів Вінницької та Хмельницької областей, документи яких дали змогу проаналізувати впровадження соціальної політики держави на регіональному рівні. Вони зберігають матеріали, які дають можливість вивчити механізм, форми та наслідки реалізації соціальної політики держави на Поділлі. У Держархіві Вінницької обл. опрацьовано такі фонди: Вінницький обком КП України (ф. 136) [10], у якому містяться директивні, програмні документи, звіти про їх виконання, листування Вінницького обкому з республіканською владою. Фонди виконавчого комітету Вінницької міської Ради народних депутатів (ф. 151) [12] і виконавчого комітету Вінницької обласної ради (ф. 2700) [13] – містять більше матеріалів, які пов'язані із медичним обслуговуванням пенсіонерів, інвалідів, матерів і дітей області, зміни (переважно зростання) кількості лікарняних ліжок, лікарів, спеціалізованих лікарень та відділень у них для зазначених категорій громадян; про розвиток мережі освітньо-культурних закладів і

кінообслуговування; про підвищення кваліфікації керівних кадрів; про окремі недоліки в будівництві об'єктів соціально-культурного призначення та ін. У фондах Вінницької окружної інспектури народної освіти (ф.256) [11] та управлінні освіти Вінницької адміністрації (ф. 4897) [15] – надано інформацію про різні аспекти в галузі освіти населення Вінницької області, а саме – розширення обсягу освітніх закладів, їх матеріально-технічну базу, зокрема, у конкретних містах і селах; якісний склад педагогічних кадрів; недоліки, нововведення та досягнення в цій галузі.

У Держархіві Хмельницької обл. опрацьовано документи фондів Хмельницького обласного відділу народної освіти (ф. 908) [16], Хмельницького обласного управління професійно-технічної освіти (ф. 6119) [28], у яких містяться фактичні матеріали з різних питань у галузі освіти: розвиток роботи інтернатних і дошкільних установ, їх медичне обслуговування, харчування і матеріально-технічне забезпечення; довідки, інформації, квартальні та місячні звіти про будівництво дошкільних закладів, інтернатних установ, загальноосвітніх заочних і вечірніх шкіл, а також вищих і середньо-спеціальних навчальних закладів; висновки і пропозиції, доповідні записки й інші матеріали стосовно оздоровлення дітей різного віку влітку.

У фонді справ постійного зберігання планової комісії Хмельницької державної Ради депутатів трудящих за 1944–1984 рр. (ф.1235) [17], є дані про матеріальне забезпечення житловою площею населення краю. Фонд Хмельницького обласного управління статистики (ф.1285) [19] містить багато фактичного матеріалу, що характеризує різні аспекти впровадження соціальної політики влади у Хмельницькій області. Фонд відділу охорони здоров'я виконавчого комітету Хмельницької області Ради депутатів трудящих (ф.1263) [18] містить дані про різні аспекти, пов'язані із медичним обслуговуванням пенсіонерів, інвалідів, матерів та дітей області, зміни (переважно зростання) кількості лікарняних ліжок, лікарів, спеціалізованих лікарень та відділень у них для зазначених категорій громадян.

Вагому документальну базу представлено у фонді відділу комунального господарства виконкому Хмельницької області Ради депутатів трудящих (ф.2489) [21]. Тут знаходимо досить детальну інформацію про житлово-комунальне господарство м. Хмельницького, а саме – про кількість закладів комунального обслуговування, зокрема, у конкретних містах та селах; кількість, види та якість наданих послуг; скарги трудящих на численні недоліки в обслуговуванні. У фонді відділу соціального забезпечення виконавчого комітету Хмельницької області Ради народних депутатів (ф. 1437) [20], зосереджена інформація про виплату пенсій особам похилого віку, допомогу інвалідам, зокрема в організації роботи лікарсько-трудова експертиз в областях, розміри державної допомоги іншим категоріям нужденних тощо.

Фонд Хмельницького обласного аптечного управління (ф.3354) [22] містить інформацію щодо розвитку аптечної справи для подальшого поліпшення медикаментозного обслуговування населення і лікувальних установ населення краю. У фондах Держархіву Хмельницької обл.: державне управління музично-драматичного театру імені Петровського (ф.3439) [24], Кам'янець-Подільський будинок народної творчості (ф.3602) [25], управління кінофікації Хмельницької області (ф.4646) [27], театру ляльок Хмельницької області (ф.6147) [29] можна знайти детальну інформацію про розвиток мережі клубних закладів і театрів на Хмельниччині, продемонстровано форми їх роботи, кадровий склад, матеріально-технічну базу, санітарно-побутові умови, розкрито зміст культмасової роботи, її ідеологічну і загальнокультурну спрямованість.

У фонді управління державного страхування Хмельницької області (ф.4105) [26] знайдено матеріали про становлення та функціонування соціального страхування як організаційно-правової форми соціального захисту робітників та службовців, охарактеризовані організаційна структура і правовий статус, організаційний стан та соціальний склад страхових органів, обґрунтовані джерела фінансового забезпечення системи державного соціального страхування. Досить важливу інформацію нормативного характеру з питань соціальної політики за часів радянської влади у містах і селах Поділля містив фонд відділу працівників виконавчого комітету Хмельницької обласної ради народних депутатів (ф.3435) [23].

Отже, базовою основою дослідження є репрезентативні відомчі джерела, які містять законодавчі акти вищих органів влади як країни у цілому, так і республіканської зокрема; програмні та директивні документи партії; статистичні матеріали, опубліковані у різноманітних збірниках та довідниках; архівні матеріали та періодичні видання. Опираючись на ці акти та нормативні документи, отримуємо можливість окреслити особливості соціальної політики радянської держави та регіональні аспекти її реалізації на Поділлі у середині 1960–1980-х рр. Комплексне забезпечення інформативних джерел спонукає до критичного їх переосмислення і адекватного застосування у низці різноманітних підходів стосовно вивчення та дослідження тогочасної доби.

Список використаних джерел

1. Бажан О. Г. Діяльність клубів творчої молоді в Україні в 1960-х роках у першоджерелах / О. Г. Бажан // Краєзнавство. – 2006. – № 1/4. – С. 80–82.
2. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ–ХХ ст.: Історіографія. Бібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. міськ. друк., 1993. – 480 с.
3. Бубновський М. Д. Півсторіччя Радянського Поділля / М. Д. Бубновський. – Львів: Каменяр, 1967. – 68 с.
4. Березовська-Чміль О. Соціальна політика та механізми її реалізації в Україні: політологічний аналіз: монографія / О. Березовська-Чміль. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2013. – 167 с.
5. Іванова О. Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти : курс лекцій / О. Л. Іванова. – К.: КМ Академія, 2003. – 108 с.
6. ЦДАВО України, ф. Р. 1, оп. 16, спр. 2118, 26 арк.
7. Там само, ф. Р. 2, оп. 13, спр. 304, 152 арк.
8. Там само, ф. Р.348, оп. 3, спр. 808, 180 арк.
9. ЦДАГО України, ф. Р.1, оп. 25, спр. 518, 47 арк.
10. Держархів Вінницької обл., ф. Р.136, оп. 59, спр. 31, 3 арк.
11. Там само, ф. Р.256, оп. 1, спр. 53, 340 арк.
12. Там само, ф. Р.151, оп. 9, спр. 2859, 98 арк.
13. Там само, ф. Р.2700, оп. 6, спр. 2201, 406 арк.
14. Там само, ф. Р. 3966, оп. 1, спр. 39, 45 арк.
15. Там само, ф. Р.4897, оп. 7, спр. 114, 111 арк.
16. Держархів Хмельницької обл., ф. Р.908, оп. 4, спр. 48, 118 арк.
17. Там само, ф. Р.1235, оп. 3, спр. 141, 61 арк.
18. Там само, ф. Р.1263, оп.7, спр. 419, 93 арк.
19. Там само, ф. Р.1285, оп.13, спр. 463, 147 арк.
20. Там само, ф. Р.1437, оп. 6, спр. 23, 9 арк.
21. Там само, ф. Р.2489, оп. 2, спр. 42, 2 арк.
22. Там само, ф. Р.3354, оп. 2, спр. 225, 101 арк.
23. Там само, ф. Р.3435, оп. 2, спр. 110, 32 арк.
24. Там само, ф. Р.3439, оп. 1, спр. 33, 30 арк.
25. Там само, ф. Р.3602, оп. 2, спр. 36, 6 арк.
26. Там само, ф. Р.4105, оп. 1, спр. 219, 80 арк.
27. Там само, ф. Р.4646, оп. 6, спр. 174, 76 арк.
28. Там само, ф. Р.6119, оп. 1, спр. 1,74 арк.
29. Там само, ф. Р.6147, оп. 1, спр. 10, 9 арк.

Анна Полищук

**РЕАЛИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА
НА ПОДИЛЛИ В СРЕДИНЕ 1960 – СРЕДИНЕ 1980-Х ГГ.
(ПО МАТЕРИАЛАМ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ УКРАИНЫ)**

Исследование реализации социальной политики советского государства на Подилли в середине 1960 – середине 1980-х гг. является необходимым условием для полноценного понимания социальной политики СССР. Оно предусматривает введение в научный оборот ряда документов, что невозможно без их предварительного изучения и анализа.

Ключевые слова: социальная политика, архивные фонды, Госархив Винницкой обл., отдел коммунального хозяйства, Винницкий обком КПУ.

Anna Polishchuk

**THE IMPLEMENTATION OF SOCIAL POLICY OF SOVIET UNION IN PODOLIYA IN THE
MIDDLE OF 1960 AND IN THE MIDDLE OF 1980 OF THE TWENTIETH CENTURY
ACCORDING TO THE INFORMATION FROM THE STATE ARCHIVES OF UKRAINE**

The research of implementation of social policy of Soviet Union in Podilla in the middle of 1960 and in the middle of 1980 of the twentieth century is very important for complete understanding of Soviet Union's social policy's provides an introduction to the scientific use of a number of documents, which is impossible without their prior learning and analysis.

Key words: social policy, archival records, State Archive of Vinnitsa region, Department of Municipal Economy, committee of the CP of Ukraine of Vinnitsa region.

УДК 930:94(=214.58 Укр)“1921/91”

Олена Козакова

**СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКИХ ЦИГАНІВ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ**

У статті розглянута сучасна історіографія радянських циганів. Прослідковано формування наукового інтересу серед науковців до історії українських циганів в СРСР. Особлива увага приділена вивченню долі циганів у Другій світовій війні. Аналіз робіт сучасних циганізнавців дозволяє визначити поточний стан досліджень, їх основні напрямки та перспективи.

Ключові слова: історіографія, СРСР, Україна, циганів, циганізнавство.